

160 de ani de la reedificarea Arhivei Consistoriale

Andrei Șaguna și așezările mănăstirești: De la *stricarea mănăstirilor și prisosirea de credință a norodului* (1799), la *bisericiuțele și chiliuțele din Șinca Veche* (1851)

Cercetător Ana GRAMA

„(...) espusă în decurgerea de trei seculi, Mitropolia noastră a pierdut toate Monastirile și acum cea reînviata noastră Mitropolie n-au fost în stare a ridica nicio mănăstire (...)”.

Mitropolitul Andrei, 1865

Într-o recentă sinteză, fundamentală pentru istoria *monahismului ardelean*, datorată cercetătorului prof. dr. Sebastian D. Cârstea, încă din *Cuvântul introductiv* întâlnim o interesantă și pertinentă afirmație, care ne interesează aici. Ea vine ca o concluzie, la capătul investigației tuturor surselor livrești transilvane din acest perimetru: fie și după recunoașterea Ortodoxiei în Imperiul Habsburgic, în vremea episcopatului lui Andrei Șaguna „nu s-au înregistrat tendințe vădite de revalorificare a rădăcinilor monahismului ardelean, mai ales datorită contextului socio-politic (...)”¹. Este, astfel, de la sine înțeles că, dincolo de acel „mai ales” *context socio-politic* au existat numeroase alte realități determinante pentru acea situație, chiar dacă teoretic nu pot fi plasate în afara acestuia. Nu mai puțin, complexitatea și chiar amplitudinea *contextului* necesită o atenție aplicată, cu referire și la particularități specifice personalității ierarhului în relație cu cele ale spațiului/timpului dat.

¹ Sebastian Dumutru Cârstea, *Monahismul ardelean în trecut și astăzi*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2008, p. 11.

La 200 de ani de la nașterea ierarhului și 160 ani de la *punerea în lucrare* a noii Arhive a Mitropoliei Ardealului, devine evident că demersurile anterioare ce privesc *fenomenul monastic* merită a fi continuate. Neapărat prin folosirea și a altor documente, unele direct legate de subiect, altele depozitare ale unor informații complementare mai vechi, dintre cele ce pot ilustra circumstanțele în care Andrei Șaguna s-a implicat/nu s-a implicat, ar fi putut/n-ar fi putut să se aplece asupra problematicei invocate în titlu. Faptul se impune și pentru că tendința istoriografiei *șaguniene* clasice a fost aceea de a se concentra pe imaginea preponderent *eroică*² a ierarhului, astfel încât, adeseori, subiecte *ce nu/dacă nu* rețineau realizările sale magistrale erau neglijate/amânate/ocolite. Se eludau astfel teme, (doar) aparent „minore”, și numai la un moment dat (nu și în zilele noastre), chiar *incomode* în viziunea „eroică”. Dezvoltarea acestora presupune nu doar depășirea unei astfel de concepții, ci și o documentație în zone marginalizate (de ex., din vechea *arhivă consistorială curentă*), o receptare mai obiectivă/curajoasă a împrejurărilor complexe și complicate care au marcat epoca, disponibilitatea de a depăși o manieră de lucru restrictivă, implicit o anumită viziune asupra istoriografiei.

Noi ne permitem doar o scurtă intervenție în care vom folosi și câteva documente inedite din arhiva aniversată, caracterizante pentru *atitudini și stări, cauze și efecte*, la rândul lor generatoare de gesturi esențiale sau marginale, deopotrivă. În tematica lor sunt implicați *ierarhul, monahi, protopopi*, săteni, nu în ultimul rând un edificiu, căruia azi i se investighează cu asiduitate trecutul și care, într-unul din documentele noastre, beneficiază de o remarcabilă descriere, mai veche de 150 ani. Ca un fundal retrospectiv circumstanțial, cu valoare de *cadru* pentru dezvoltarea temei, vin să se constituie două înregistrări ale unor acte din anul 1799. Ele provin și se îndreaptă de la/spre Înalțul Crăescul Guberniu (în continuare În. C. Gub.), Consistoriul sibian, Magistratul Sibiului, alți protopopi, preoți, poporeni etc., cu referințe la *îndărătnicirea norodului în prisosirea de credință*, pericolul pentru viața oficialilor executori, ctitori de mănăstiri *locale*, bunuri mănăstirești și destinul lor, pedepse, amenințări (cu *asistența cătânească*) etc.

² Johann Schneider, *Ecleziologia organică a mitropolitului Andrei Șaguna și fundamentele ei biblice, canonice și moderne*, trad. din limba germană de Pr. Prof. Ioan I. Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2008, p. 37.

Andrei Șaguna și așezările mănăstirești: Șinca Veche

Experiențe personale șaguniene în relație cu monahismul

Este cunoscut că Andrei Șaguna, din fragedă tinerețe, dar în deplină cunoștință de cauză, a ales să se călugărească (în 1 Noiembrie 1833, cu numele Andrei, „cel dintâi chemat”! la mănăstirea Hapovo). Pe acest traseu și-a marcat singur drumul vieții, valorificându-și însușiri naturale și educaționale, susținându-și voința prin fapte (a devenit diacon în 1834, protodiacon și arhidiacon în 1835, sincl în 1837, protosingel în 1838, arhimandrit al mănăstirii Hapovo în 1842, arhimandrit al Covilului în 1845), dominat de o convingere nezdruncinată (*Dacă m-aș naște de o sută de ori, tot preot m-aș face*³). Orice lector al biografiei sale a reținut de la înmormântarea sa cu deosebire imaginea rămășițelor sale pământești îmbrăcate „în veșmintele cele modeste ale unui monach, conform dispozițiilor testamentare ale răposatului”⁴.

Dar, în anii începuturilor activității sale, în mănăstirile sârbești, când și-a asumat răspunderi pentru bunul mers al lucrurilor dintr-un spațiu *sieși incredințat*, a simțit frustrarea tocmai în experiențele colaborării cu confrăți călugări subordonați: „Încă [,] ca administrator provizoriu al mănăstirii Beșenovo, voind a face el ordine în mănăstire, sbiciuind abuzurile mănăstirești, își câștigase inimi de moarte, încurcându-se mai pre urmă chiar și într-un proces cu călugării mănăstirii, din care însă reieși învingătoriu și cu laudă”⁵.

Apoi, în anii postpașoptiști, tulburi și grei pentru un tânăr ce purta răspunderea imensă a unui lider, primele ajutoare *frățești* le-a primit de la mănăstiri, de data aceasta românești (Neamț), de la stareți (Neonil) etc.

În vremea conflictului cu Ioan Heliade Rădulescu⁶, mesagerul său, preotul din Poiana Sărată, Ioan Băloiu,⁷ cere și primește sprijin și înțele-

³ Informații despre anumite episoade din această perioadă de formare a tânărului intelectual devenit călugăr, găsim încă de la Nicolae Popea, unele parvenindu-i acestuia chiar de la ierarh, altele din arhiva Mitropoliei Carlovițului, preluate și folosite în secolul nostru. Vezi N. Popea, *Archiepiscopul și Mitropolitul...*, Tiparul tipografiei archidiecezane, Sibiu, 1879, p. 23 – 26; Joh. Schneider, *op. cit.*, p. 61-62.

⁴ N. Popea, *op. cit.*, p. 373.

⁵ *Ibidem*, p. 25. Cu ortografie actualizată.

⁶ În ceea ce-l privește pe, de altfel, merituosul pașoptist Ion Heliade Rădulescu, până și George Barițiu se întâlnește cu părerile ierarhului, dincolo de problemele religioase, la nivelul interesului național general și al interpretărilor istorice, și încă într-un mod mai mult decât ironic: „Cu toate acestea, barbati politici, ca D. L. Kővári în Ardeal și d. Joanu Eliade în Tiera romanésca se iau de mana, fac chor impregiurul celor 318

gere de la oamenii luminați de dincolo de Carpați, cei mai receptivi dovedindu-se monahii din mănăstiri.

Când a urmărit atragerea încrederii unor grupuri sibiene ortodoxe cu oarecare influență în Sibiu, ca sprijin pentru preluarea Bisericii grecești din Cetate (pe locul căreia s-a edificat apoi catedrala sibiană, „proiectată” de el în anul 1850)⁸, ajutorul îi vine, în împrejurări date, prin arhimandritul Meletie: „cu mult tact și deosebită perseverență a știut Șaguna să câștige atât pe proprietarii vechi ai bisericii, cât și pe popa Meletie, carele în anii din urmă ai vieții sale a ajuns a sluji în limba românească, pe care n-o cunoștea bine. (...) Murind arhimandritul Meletie, episcopul Andrei instituie de administrator provizor pe părintele ieromonah Bogdan German”⁹. Ieromonahul German este, de altfel, duhovnicul mitropolitului Șaguna și doar pe „el singur” l-a dorit – în chiar *Testamentul* său – să officieze la propria-i înmormântare.

Călugării greci din Brașov însă, încă în primul deceniu neoabsolutist se așezaseră pe o poziție inacceptabilă în raport cu nevoile românești ale întregii ortodoxii locale și necazurile pe care aceștia le-au provocat ierarhului, nu în ultimul rând prin *comportare scandaloasă*, nu puteau rămâne fără ecou în judecata sa oficioasă și particulară.

Cu diverse prilejuri, în lucrări binecunoscute, episcopul Andrei manifestă o anume preocupare pentru tema în discuție, dar, „exigențele monahale ale lui Șaguna aveau caracter mai mult ‘teoretic’, întrucât după incendiile generalului Bukow din anii 1761 și 1762 în Transilvania aproape toate mănăstirile și schiturile ortodoxe fuseseră distruse (...)”, cum se exprimă istoricul teolog J. Schneider¹⁰.

Că acțiunea distructivă nu s-a realizat după cum a fost proiectată stă mărturie reluarea repetată a investigațiilor și a măsurilor represive, chiar și după 25 de ani și apoi după alți aproape 40 de

parinti la Clusiu și canta mereu, cumca deca „nemptiul” nu mituia pe romani, acestia era se fia foarte indestulati cu acelea legi intielepte din 1848 si pacea nu se tulbura intru nimic”. Gaz. Trans., XXV, Nr. 37, 8 mai 1862.

⁷ Dumitru Abrudan, *Controversa dintre mitropolitul Andrei Șaguna și Ioan Heliade Rădulescu cu privire la traducerea românească a Bibliei*, RT III/LXXV (1993), nr. 4-6, p. 95-115.

⁸ Vezi Eusebie Roșca, *Monografia Institutului seminarial...*, Sibiu, 1911, p. 42, 44 sqq.

⁹ Ilarion Pușcariu, E. Miron Cristea și Matei Voileanu, *Biserica catedrală de la Mitropolia Ortodoxă Română în Sibiu*, Tiparul Tipografiei arhidieceșane, Sibiu, 1908, p. 66.

¹⁰ Joh. Schneider, *op. cit.*, p. 118 sqq.

Andrei Șaguna și așezările mănăstirești: Șinca Veche

ani. Și *insubordonările* românilor nu se opresc prin a continua să existe monahi, a se întreține relațiile cu cei „din Țară”, în diverse feluri, chiar și în rândul femeilor modeste!

Cu caracter special este documentul ce se referă la *călugărițele* trăitoare pe lângă biserici. Circulara Nr. 139 din anul 1785, emisă la Sibiu în 18 martie de episcopul Ghedeon Nichitici, și reținută într-un sat din chiar districtul Brașovului, solicită: „Pentru că mănăstirile călugărilor și ale călugărițelor sânt oprite, după porunca În. C. Gub. de la 10 martie a.c., supt Nr. 1256, pentru aceia poruncim să ne arătați fără zăbavă câte călugărițe sânt lângă biserica Brașovului și de cine sânt călugărite anume fieștecare și cu a cui slobozenie și îngăduință trăiesc ele acolo și de unde să hrănesc, din ce feali de funduși, după această tabelă să ne arăți și primita-ți vreodată opreliște pentru dânsule ? Cu toată țircumstanția să ne faci răspunsul (...)”. Pe lângă altele, acest text atestă faptul că *derogări* se puteau face, și se făcuseră, chiar și în condițiile bine controlatei acțiuni de desființare brutală a instituțiilor monahale și demolarea edificiilor lor specifice.

Propunem și câteva informații inedite despre realități ale anului 1799. Aici, de exemplu, se caută bunurile unei mănăstiri născută prin inițiativă personală a unui călugăr din protopopiatul Chieuștilor. Sau, *se poruncește* anihilarea împotrivirii poporenilor *neștiutori* și *cu prisosință de credință din 4 sate ale Scaunului Săliștii*, chiar prin Consistoriul sibian¹¹. (Anexa 1 și 2). În plină prigoană antimonahală se produce și următorul episod: „Andrieu Savvu (...) din Săliște, prin inștanața sa de supt Prez: 22 oct., cere ca să i să dea voe la altă căsătorie, fiindcă avuta lui muere s-au călugărit, despre care, ca un chip de atestat de la dânsa, cu trei mărturii dat, în Căldăroșani, în Țara Românească, de la 798 în 11 mai adeverează”. Rezoluția din Sessia consistorială este următoare: „Ne fiind producăluita adeverință în forma sa întemeiată, inștanșullui să i să rezolvăluiască ca, despre călugăria soții lui să aducă Testimoniu de la Arhireul locului, cu pecetea Episcopiei sale întărit, și

¹¹ Arhiva Mitropoliei Ardealului, Fond episcopesc (în continuare AMA, FE), Registre (Exhibite) prepașoptiste.

de la acela care au călugărit-o, care, după aceea, Consistoriul, după sunetul Pravilii, de a urma cele cuviincioase nu va lipsi”¹².

În secolul al XIX-lea, amintirea acestor fapte și a fostelor biserițe din munte, a mănăstirilor, schiturilor, chiliilor, chiar șubrezită, a dăinuit măcar.

Dincolo de experiențele strict personale ale ierarhului, monahismul la românii ardeleni are deci specificități, cu atât mai mult în limitele unor *strategii șaguniene* bine structurate.

În noua *epohă care se deschidea pentru noi românii*, cum scria sincer entuziast Andrei Șaguna la începutul anului 1850, *restituiri* pe seama distrugerilor mănăstirilor transilvane erau de neconceput pentru cei ce deținuseră/dețineau puterea și privilegiile. Iar pentru recuperarea *bisericuțelor din munte* de la Șinca, de exemplu, în anul 1851 la astfel de restituiri ar fi trebuit să apeleze. Proiecte inițiate de grupurile specifice (cum erau cele șaguniene) aveau sorti de izbândă numai atunci când nu contraziceau politici/principii *preaînalte* fundamentale. Într-adevăr, ca să marcheze schimbări reale în viața locuitorilor imperiului, autoritățile civile au avansat în postpașoptism proiecte cu urmări benefice și pentru români, dar dirijându-le și supraveghindu-le cu multă atenție. Niciunul nu se referea însă la *restituiri*, de niciun fel; doar ortodocșii fuseseră lipsiți în mod abunziv de numeroase alte bunuri, de la edificii, la valori mobile, acte etc., inclusiv de mănăstiri.

Pe de altă parte, obiectivul cel mai important pentru românii ortodocși era cel ce privea *dezvoltarea/întărirea instituției Biserica Ortodoxă*, garantarea de către autorități a *libertăților religioase și egalitatea cu conlocuitorii*. Structura de bază a acestei *instituții* era parohia, și biserica-edificiu, în jurul căreia se puteau dezvolta comunități puternice. Din punctul de vedere al autorităților acestea și erau mai ușor de controlat decât *bisericuțele din munte* mănăstirești. În comparație cu ceea ce oferise vechiul regim, fie și numai facilitățile pentru buna funcționare a parohiilor și a lăcașurilor de cult era extraordinar de bine venită pentru obștea ortodoxă română. La fel, școlile confesionale, integrate într-un program general transilvan, cunoșteau un progres real față de trecut și asigurau o perspectivă încurajatoare pentru viitor, confirmată în timp. Andrei Șa-

¹² *Ibidem.*

Andrei Șaguna și așezările mănăstirești: Șinca Veche

guna a folosit toate oportunitățile viabile, lărgindu-le orizontul pe cât era posibil și, eventual, integrându-le în propriile programe, a forțat crearea unor noi căi de acțiune pentru noi spații de dezvoltare a Bisericii sale. Întrebarea este dacă putea el atunci să depășească și mai mult revendicările acceptate, introducând în discuție restaurarea instituțiilor monastice. Credem că nu, pentru că dacă se putea, cu condiția ca Biserica să nu plătească un preț mai mare decât își putea permite, episcopul Andrei o făcea!

Va invoca distrugerile mănăstirești și bisericesti în memorii, introduceri la cărți, discursuri, ca argumente pentru revendicări de actualitate imediată sau cu valoare istorică. În circulara „despre cărți vechi românești” numește locurile unde s-au scris cărțile – evident, gândindu-se cu deosebire la mănăstiri – cu genericul acoperitor „Casele lui Dumnezeu”: „Aceste cărți, fie scrise cu mâna, seau tipărite, fie în limba românească seau în cea slaveană ori grecească, s-au păstrat totdeauna cu mare îngrijire ca o proprietate sfântă a caselor lui Dumnezeu”¹³. L-a preocupat și chestiunea *monumentelor* de care românii transilvani continuau să fie lipsiți și pe vremea sa. Acestea, la sași erau întruchipate de edificii medievale în jurul bisericilor parohiale rurale și urbane, apoi și de construcții impunătoare laice. În *Țară*, impresionau monumentele mănăstirești, despre care nu vorbește explicit, dar face trimitere la condițiile în care românii transilvani nu puteau beneficia de ele. Chiar și în discursul de deschidere al primului Sinod – Sibiu, martie 1850 – declară: „(...) pricina sărăciei noastre de astăzi este aceea că mâna cea vrăjmașă și pizmașă ni-au răpit toate câte ne-au fost mai sante și mai prețuite. (...) ni-au răpit metropolia, ni-au nimicit episcopiile, monastirile (...)”¹⁴.

Pe de altă parte, călugării veniți din spații neprietenoase pentru habsburgi erau socotiți de autorități periculoși (în lupta contra uniației, chiar erau), iar acest statut, consacrat în toate mediile, le-ar fi adus românilor prejucii în bătălia pentru consacrarea dreptului de a exista și a se dezvolta asemenea conlocuitorilor. Chiar ierarhia greco-catolică a inventat mult pe seama potențialelor comploturi antiaustriece din partea ortodocșilor ... ruși, asociați românilor: „e mai bine să ținem cu

¹³ AMA, FE, *Circulare*, Nr. cons. 288, 1855.

¹⁴ *Vezi Actele soboarelor...*, Sibiu, Tipografia Diecesană, 1860.

împăratul și cu patriarhul de la Roma, căci italienii sunt de un sânge cu noi și ne iubesc, și pe lângă împăratul sunt și episcopi catolici, care ne apără dregătoriile noastre, eară neuniții ce au dobândit ? În Țara Românească și Moldova s-au lipit de greci (...), cei de la noi s-au lipit de mitropolitul din Carlovățu” și ... „de Ruși” (...)”¹⁵. Gândul tuturor se îndrepta și spre neobosiții mesageri ai ortodoxismului, călugării, urmăriți de autorități oriunde se aflau: „(...) călugări care vin în Ardeal din Moldova au Țara Românească, îndată să ni-i arătați spre a-i întreba spre ce sfârșit au venit încoace”, se *circula* în anul 1811¹⁶, la o jumătate de secol de când „au bătut tunurile lui Bukow”.

În orice caz, orientarea șaguniană era spre susținerea Bisericii, ca instituție ce se baza pe parohii, cu ceea ce avea ea esențial și era, în același timp, sustenabil, viabil în condițiile date: organizarea creștinească a întregului corp al *poporenilor*. „Biserica noastră este asemenea unei corăbii aflătoare între valurile cele mari ale mării, deci are lipsă de corăbieri buni și iscusiți, pentru ca să nu se lovească în vreo stâncă, sau să se afunde în adâncul apelor (...) sarcinile unui preot din zi în zi tot mai tare se înmulțesc și se fac mai grele [ceea ce impune] o creștere a preoției mai potrivită cu duhul timpului și împrejurările de astăzi ale Bisericii și poporului”¹⁷, scria episcopul.

Un moment interesant, și semnificativ pentru tema noastră, se petrece în anul 1865, când Andrei Șaguna aproape *se scuză*, că l-a ales/numit pe „protosingelul și vicariul arhiepiscopesc Nicolae Popea (...) [alături de vicarul episcopesc Miron Romanul] să se înainteze la dignitatea de Archimandriți pre baza concludului sinodului din 6-lea, Martie 1865. Mai departe, Părintele Mitropolit observă că, deși Canonele prescriu ca Archimandriții se aleg prin frațimea respectivelor Monastiri și Episcopul diocesan <î>i întăresce pre ei, fiindcă însa în urma fatalităților cărora au fost Mitropolia noastră espusă în decurgerea de trei seculi, Mitropolia noastră au pierdut toate Monastirile și acum cea reînviata noastră Mitropolie n-au fost în stare a ridica nicio mănăstire, de altă parte însă, pre lângă reședințiile archieresce se află bărbați din

¹⁵ AMA, FE, Nr. cons. 152, 1851.

¹⁶ Bibl. Mitropoliei Ardealului, Colecții speciale, Ms. 90, VI 21, *Protocolul comisiilor*, Vlădeni I, f. 36. Circ. 875 din 26 iulie 1811.

¹⁷ AMA, FE, Nr. cons. 76, 1852.

Andrei Șaguna și așezările mănăstirești: Șinca Veche

treapta monahale cualificați și vrednici și binemerițați de treapta archimandritale: pentru aceea Părintele Mitropolit și împlinește chemarea sa (...)”¹⁸. Ca și Episcopia, *reînviata Mitropolie n-a fost în stare, nu și-a putut permite, nu i-a fost dat a ridica mănăstiri*, implicit a restaura ceea ce fusese distrus. Andrei Șaguna era, evident, conștient de această realitate, ceea ce și mărturisește – *observă* – deschis în cele de mai sus, susținându-și în continuare programul care putea să ducă la o situație cât mai convenabilă Bisericii pe care o slujea, în *condiții date și nu ideale*.

Episodul șagunian „Șinca Veche”

Introducerea calității de *vrednic, cualificat și binemeritat* o fi funcționat și în momentul în care trece „ad acta” sau „spre știință” cererea monahilor din Brașov, de care ne vom ocupa mai jos. Episodul include și o descriere a așezării, interesantă pentru mulți, azi chiar de mare succes publicitar.

Dar el este reprezentativ și pentru ce am numit „etapa de informare” a episcopului ca o premiză esențială în desăvârșirea statutului său de mare reformator care a fost, etapă care i-a ocupat cel puțin câțiva ani postpașoptiști. Pentru că, iată, deși a ajuns vicar general la Sibiu în septembrie 1846, în anii 1851-1853 întâlnim numeroase secvențe¹⁹ din procesul de informare pe care l-a parcurs ... ca să poată decide!

¹⁸ Idem, *Registre, Protocolul Sedințiilor Sinodali Episcopesci de la anul Domnului 1865- [1873, an limită adăugat cu creion]*. Ne-am gândit la acest registru ca unul „al singurătății”, ori „al renunțării”, mai ales pornind de la dispariția tonului ferm al ierarhului, care, de altfel, nu avea decât a se bucura, firește, în smerenie, de victoria vieții sale: reînființarea Mitropoliei Ortodoxe a românilor din Ardeal. Doar că, cel puțin pledoaria din acest document, pentru a-și convinge preopinienții, mulți și activi, vocali chiar în presa sibiană, începe cu *a se explica* și a invoca (ca pe o scuză !?) chiar starea sănătății sale. Deși, evident, măsurile sale sunt de cea mai sinceră bună credință și adaptate perfect realităților momentului. În *Protocol* se reține că „Părintele mitropolit face descoperire, că dânsul a fost mai îndelungat timp bolnav și de-abia a putut recăștiga încâtva sănătatea sa și că ceilalți doi frați episcopi încă sunt morboși, întrebuițând și în anul acesta băi minerali de la Carlsbad” și, în plus, „interesul bisericeii și vadia clerului nostru pretinde ca treptele acelea ierarhice se se diplinească (...)”. Am folosit o ortografie cât mai aproape de limbajul actual.

¹⁹ Am urmărit trei dintre ele, primele două tratate de noi cu alt prilej:

1. Când Guberniul îi cere o situație generală a *Protocoalelor matriculare*, de la începutul folosirii lor în comunitățile ortodoxe (1783) până în anul 1850, el îl însărcinează cu a-i face un referat complet despre acest subiect pe protopopul Ioan

Cercetător Ana Grama

O problemă punctuală, aceea a stării așezămintelor din Șinca Veche, despre care, în mod vizibil, nu știa nimic, s-a născut dintr-o cerere pe care era dispus să o ia în considerare dar numai după ce îi vine de la protopopul locului o informare-scrisoare confidențială, aproape *compllice*. Această chestiune face, în continuare, obiectul intervenției noastre invocând cel puțin două documente ale anilor 1851 și, respectiv, 1852. Cererea *unor monahi* este următoarea²⁰:

„Prea Osfințiite și Luminate stăpâne!

Cu mare durere a inimi <i> trebuie să ne exprimăm Prea Osfințiisale vezindu-ne unii din quei ne mai feliții in lume,

Fiind noi trei Monachi in Brașov carii trăim pe aici cum putem. Monachul Nectarie în vârstă de 92 de ani, fiind impressurat cu răni foarte periculoase. Monachul Ambrosie 27 annorum, rozoforul Ionikie 24 annorum carii umblem retcindu-ne pe aici fere de nici un asezemant, fiindca asa prindere nu avem ca se ne putem aseza la vreun schit, Prea Osfințiite stăpâne!

Cunosquand generositatea si marinima quea nobila a Prea Osfintiisale ne luam indresneală a alerga cu ferbintzi lacrimi la mila mult generosului Domn rugându-ne cu smerită metanie ca se te milostivesti noaă neflicițiilor a ne da mani de adjutoriu (...).

Este un loc in munte care se află între Sinka nova/veke unde sunt trei chilitze si o Biserică într-o stană de piatră unde ar fi foarte bine de noi pecatosii ca se viețuim acolo, pentru aqueia ne si luam indrasneală a alerga cu ferbintzi lacrimi la mila Prea Osfințiisale rugându-ne ca se te

Panovici, asesor, dar mai ales vechi paroh la Biserica din Groapă și protopop, care cunoștea aceste chestiuni pentru că le-a practicat însuși, sau măcar i-au trecut „la mână”, în cancelaria propriei parohii sau la consistoriul mogaian.

2. Când, într-o anume zonă, o veche tradiție se poate transforma într-un neplăcut obicei, inacceptabil pentru Biserică –*Nunta* la românii din sudul Transilvaniei- el primește de la preotul local din Hașfalău, scrisă și de preotul din Valândorf, prin protopopul Ioan Gheaja din Paloș, o informare detaliată despre practica acestui obicei și comportamentul preoților în astfel de împrejurări. Abia pe seama acestor informări redactează celebra circulară ca preoții să nu mai fie *vornici* la nunți. Vezi Ana Grama, *Andrei Șaguna și nuntele românești în satele din sudul Transilvaniei*, în *Studii și comunicări de etnologie*, Sibiu, Institutul de Cercetări Socio-Umane al Academiei Române, 2007.

²⁰ AMA, FE, Nr. cons. 714, 1851. Vezi și *Registre, Exhibite*, 1851.

Andrei Șaguna și așezările mănăstirești: Șinca Veche

milostivesti noă nefelicitiiilor a ne da binecuvântare și slobodzeanie a vieții acolo.

Sperăm ca generositatea și marimă quea Nobilă va fi noă atât de milostivă și ne va asculta mica noastră cerere așteptând milostivă rezoluție suntem ai (...). Coronae die 10 septembris 1851 Umiltzi servi, Nectarie Monach/ Ambrosie Monach/ Ioanikie rozofor manu proprie.”

La citirea acestor rânduri, fără-ndoială, prima reacție a fost aceea de a constata că scriitorul lor este un latinist robit deplin acestui stil. De unde și-o fi însușit locuitorul Coronei acest fel de exprimare ? s-o fi întrebat și destinatarul scrisorii. Puteau fi doi tineri credibili, tot așa cum păreau a fi două ființe pierdute în învălmășeala revoluției, eșuate în mediul călugăresc, găsindu-și suport pe lângă bătrânul monah Nectarie. Probabil, cândva, vom putea urmări destinul acestora și va fi interesant de aflat cu ce ... nu l-au convins pe ierarh să-i sprijine mai mult decât a făcut-o. Doar Andrei Șaguna era într-o căutare febrilă de tineri *dedați* cărții, scrisului, credinței strămoșești, capabili să slujească, într-un fel sau altul, *poporenii ortodocși!*

Că Andrei Șaguna nu era la curent cu situația fostelor mănăstiri ardelenе, nici a celor destul de apropiate de Sibiu, chiar de pe traseul drumului său repetat spre Brașov, este evident dacă observăm cu atenție o notiță manuscrisă: „a întreba pe Protopopul atârnatăor despre starea Bisericii și celor trei chelli care se zice a fi între Șinca nouă și veche”.

În *Exhibite* documentul este rezumat și soluționat astfel: „Nectarie, Ambrosie monahi și Ioanikie rasofo, toți în Brasov lăcuiitori, roagă pre Presfinția Sa d. Episcop Diecesan a li să da binecuvântare ca să poată așaza în niște chiliuță pustii care se află în un munte între Șinca nouă și Șinca vechie, cu numărul trei, dinpreună cu o Biserică în o stâncă de peatră. / Să se întrebe protopopul atârnatăoriu Petru Popescu despre starea bisericeii și a celor trei chiliuțe care se zic a fi întră Șinca nouă și vechie”.

Conceptual adresei către protopopul Făgărașului: „(...) să-mi arăți încoace: Ce felu de chiliuțe și biserică sânt aceia? De cine sânt făcute? Spre ce scop și în ce stare se află?”

Cercetător Ana Grama

Pentru a înțui răspunsurile la această scrisoare, dar mai ales pentru a înțelege subtextul protopopului Făgărașului, Petru Popescu, oferim întâi câteva date statistice minimale²¹.

	Populație prezentă	români	ortodocși	gr. cat.
1850.				
Șinca Veche				
<i>Populație militară:</i>	1215	1215	–	1215
Șinca nouă:	1316	1352	1355	–
1857.				
Șinca Veche	1623	–	1	1616
Șinca nouă:	1525	–	1524	–

Cel mai extins document este răspunsul protopopului făgărașean Petru Popescu. El nu doar că furnizează informații – extrem de bine expuse – despre starea vechiului așezământ părăsit și alte realități locale, ci dezvăluie și impresiile *celorlalți* asupra sa, modul în care-și formează *el* propriile convingeri în această chestiune etc., etc.

„Prea Luminate și Prea Sfințite Dne Episcoape!

Întru împlinirea Milostivei rânduielei Dto 12 Noem. Nr. 714 a.c. [1851] în privința unor chilii și o Biserică ce s-ar afla între Șinca Noo și Șinca Veche în munte, cu plecaciune fac următoarea deslușire.

Că umblând eu și ispitind din mai mulți, ca să pociu afla de acele chiluțe și Biserică, toți într alt chip îmi spuseră și mă întrebare să le spui că de care schit vreau să aflu? Pentru că în vremile vechi în munții numitelor sate au fost mai multe renumite mănăstiri, precum Pleșa, Strâmba și alte, iară chilii, Biserici sau schituri și mai multe. Până în vremile lui Josiv Împăratul²², care de atuncea desființându-să și stricându-să, astăzi să mai află numai lemnele ruinelor lor.

Așa spuindu-le ca să-mi arete vreuna care încă ar fi de hăsnuit și acuma. După ce căutarăm, s-au găsit nu în munte, ci aproape de satul

²¹ *Recensământul din 1850, Transilvania*, (vol II 1857), Coordonator Traian Rotariu, Cluj, Editura Staff, 1996. (Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Catedra și laboratorul de sociologie).

²² Acțiunea începuse pe vremea Mariei Teresa.

Andrei Șaguna și așezările mănăstirești: Șinca Veche

Militariu Șinca Veche, numai un pătrariu de ceas în hotariul lor, într-o coastă, săpat într-un jghiab de piatră din cea mai moale năsiptoasă, lesne de lucrat acolo, să află semnele lăcuinții unor pusnici pre carea o au învechit asprimea timpurilor. Este adecă despre amiază zi săpat în jghiabul de piatră, spre amiază noapte, o formă de piatră, ca la 4-5 stânjini ca într-o casă cu doa despărțământe. Din despărțământul întâiu să face spre răsărit, săpată o formă de Bisericuță, de 6 pași mari de lungă și de 4 lată, unde tot din piatra naturală să vede lăsată forma Prestolului și măsuța de proscomidie; în partea stângă apoi în partea spre apus, iară în piatră băgată o boltă ca o chiliuță, toate întunecoase, iară intrând și mai înlăuntru drept în jghiab în al doilea despărțământ, aicea e săpat o formă de horn larg, strâmtat în sus ca de vro 6 stânjini înaltă, până ese de-asupra jghiabului în vârf, de unde vine lumină. Și din această formă de cuhnie, iară este spre răsărit săpată o Bisericuță alătura cu cea dintâiu și iară spre apus o altă chiliuță întunecoasă lângă cealaltă, între carii despărțește numai un zid ca de ½ stânjini de groasă și în perețele care despărțește între cele două Bisericuțe este tăiată o fereastră cvadrată ca de un cat lată.

Acestea sânt Bisericuțele și chiliuțele ce eu singur m-am dus, le-am căutat și le-am văzut în acea peșteră săpată. Iar înprejur, de cătră vale, fiind locuri de arătură și pă coastă în sus fiind tufiș, mesteacăn unde pasc vitele sătenilor, nimica nu să vede a să ținea de acest lăcaș, ci numai acea peșteră, ca un barlang stă acolo pustie, unde la vreme vijeloasă întră porcii și caprele de să adăpostesc.

Iară cercând ca să aflu de cine și spre ce scop ar fi fost făcute acele găuri? Niminea nu s-au aflat să-m<i> spuie, cînd? și cine să fi lăcuit acolo, ci toți săteni<i> de acuma s-au pomenit cu dânsa așa precum să află descrise.

Atâta am aflat, însă răsufând săteni (sic!) că sătenii n-ar voi a suferi ca să ei (sic!) mai așeze acolo călugări cu lăcuința, ci eu nice într-un chip nu le-am descoperit lor, căci ar fi scopul pentru care vreau a vedea acea peșteră. Apoi, fiindcă să află pe hotarul foștilor militari uniți Șinca Veche, pre suplicanții monahi ar fi cu cale a-i îndrepta la alte locuri, unde mai esistă și acuma monastirile călugărești. Pre lângă care (...) Făgăraș, 19/31 Dechem. 851, umilit serv, Petru Popescu, protopop”²³.

²³ AMA, FE, Nr. cons. 54, 1852.

La ce alte mănăstiri se gândea protopopul nu aflăm de aici, probabil la unele din Țara Românească, toți ardelenii de pe lângă Carpați socotindu-le ca făcând parte dintr-un sistem în care se pot regăsi și călugării ortodocși ardeleni. Făgărășenii nu rețin lipsa de implicare a episcopului în restaurarea mănăstirilor lor, fiindu-i alături și chiar mai mult: „Deci, noi locuitorii Țării-Oltului (nobili boieroni și liberi din Țara Făgărașului) felicităm bravura vrednică de următorul lui Simeon Ștefan și de eroismul lui Sava II-lea, ce a reînviat cu atât mai puternic în tine preasântite părinte, cu cât pericolul era mai mare”²⁴.

Oricum, în anii începutului deceniului neoabsolutist, nimeni nu-și permitea să se confrunte cu vechiul statut și vechile privilegii ale uniților *grăniceri*, când de fapt tocmai acum se nășteau cele mai aspre controverse, chiar bătălii aprinse în interiorul nației, despărțită confesional. Ce putea face Andrei Șaguna în acele condiții ? În nici un caz să se angajeze încă într-o nouă bătălie, cu și mai multe componente conflictuale, aceea de a reface mănăstirile ortodoxe. „El, pre lângă toate greutățile și ocupațiunile intețitoare în cauza națională, nu-și uita în acest timp extraordinariu nici de credindioșii sei eparhiali și de viitorul Bisericii sale, în special”, așa cum o putea face la acea dată. Probabil, și grija pentru a nu-și pierde/împuțina *turma cea mare* trebuia să depășească concentrarea atenției asupra unor credincioși deja „aleși” și consecvenți, cum erau cei din cinul călugăresc.

Cum se gândeau *poporeni* credincioși la monahi? Dincolo de respectul immanent trebuie să observăm că ei manifestă sentimente diverse, de la admirație nerostită, la tendința detașării de condiția lor. Într-o descriere a felului în care, își petreceau *nuntele* sătenii din zona Hârtibaciului, chiar dacă acolo activau preoți deosebit de serioși și responsabili, se afirmă: „(...) Dacă preotul, șazănd la nuntă, în loc de glume și alte nemicuri, începe a le spune câte o pildă din S. S. Scripturi, sau, după priceperea sa, potrivit cu ocasiunea, începe a le spune o *învățătură morală* (...) folositoare și de lipsă ca și pâinea de toate zilele, atuncea ei răspund că: ‘aicea nu-i în Biserică, aicea nu comandare pentru morți părinte, aicea-i nuntă ca să ne veselim, doară nu vrei să ne facem călugări ?’²⁵.

²⁴ 21 iunie, 1860, *Dat în Țara-Oltului*. Apud: Nicolae Popea, *Archiepiscopul și Metropolitul Andrei Baron de Șaguna*, Sibiu, 1879, p. 343.

²⁵ AMA, FE, Nr. cons., 139, 1852, constituit din mai multe acte. Vezi nota 19. 2.

Andrei Șaguna și așezările mănăstirești: Șinca Veche

Fără-ndoială, politica de a răpi românilor una dintre instituțiile ce era parte intrinsecă din religia lor, prin distrugerea mănăstirilor în a doua jumătatea a secolului al XVIII-lea, a dat roade. Cum am văzut, *șincanii* nu mai simt nevoia acestora. De ce? În primul rând pentru că, în condiții neprielnice pentru resuscitarea unui trecut necultivat de aproape un secol, edificiile și practicile mănăstirești erau *în uitare*, ca niște amintiri depărtate. Comunicarea mănăstirilor cu credincioșii laici era minoră, călugării avuseseră dintotdeauna misiuni culturale, diplomatice și umanitare (aici, adeseori minimale), sarcina de a întreține legături cu spațiul extracarpatic. Pentru astfel de motive existaseră și activaseră *în izolare*, dacă nu în clandestinitate, chiar și înainte de a fi desființate. Nu știm să fi avut vreodată obiectivul și mecanismele de *a atrage spre ei poporenii*.

Ne putem întreba, de asemenea, dacă „monahii” sunt cei *retrași* din calea vieții agitate, cum s-ar fi putut petrece amplificarea procesului de recuperare a monahismului în cea mai tumultuoasă vreme a *modernizării* central-europene, *liberalizare* ce asigura și recunoașterea Ortodoxiei, ca o confesiune a unei majorități a poporului? Efervescența epocii nu putea să nu aibă repercusiuni pe acest palier. Iar nevoilor spirituale ale grupului le răspundeau bisericile locale, prin parohii și lăcașuri de cult obișnuite în fiecare sat, prin practici mai accesibile înțelesului lor; doar ele erau slujite de *preot sfințit!*

ANEXE

Ior, ier și iet din grafia chirilică, au primit valoare de *e, ea, ă, î*, după caz, luând în considerare și specificitățile grafiei celui ce a scris textul.

Nu am marcat adăugarea, la sfârșitul unor cuvinte, după caz, a lui *i* și a articolului hotărât *l*.

1. 878

Iosiv Brodan (Prodan ? nn), Dascal Normalicesc din satul Drag, proto-popiatal Chiuștilor, prin instanța sa, Prez: 21 oct. a.c., arată o scrisoare de la anul 765, april 30 de zile, în care scrisoare vorbește așa, că fiind la Chiuști un călugăr, care l-au chemat Gherontie, care călugăr cu munca și osteneala sa în pădure verde, pe locul lui au făcut o mănăstire și au împodobitu-o cu cele cuviincioase și la beteșugul morții lui, numitul călugăr au lăsat pe Prodan Mihaiu, tata jeluitorului, iară la vremea când au venit porunca împărătească ca mănăstirea să rădăce, au dat toate bunumurile

Cercetător Ana Grama

mănăstirii la biserica Chiueștilor și toate cărțile ce s-au aflat la mănăstire cu veșmintele preoțești, acuma acelea toate le caută și le cere, făcându-i-să îndestulare.

R. Fiindcă se vede copia aceea de la anul 765, la 30 april, prin Ilie Lador făcută: cum că acel călugăr Gherontie la betesugul morții sale au numit episcop acei mănăstiri pe fratele său Brodan Mihai, cu toate câte s-au aflat la mănăstire,

Iară despre aceea că la rădicarea mănăstirilor s-ar fi dat cărțile și alte la biserica Chiueștilor, nice o adeverință nu să vede nicăeri, și despre aceea că cere suplicanșul îndestulare, ce fel de indestulare cere nu să înțeleje.

Drept aceea, instanța aceasta în original, cu copia acea de la anul 765. 30 aprilie făcută, spre întoarcere să să trimiță protopopului locului, cu această poruncă ca, fără zăbavă, să cercetezi (sic!) cine au fost acel călugăr și cine-i acel Brodan Mihaiu, și după aceea pe jeluitoriul să întrebe, să dea în scris cu numele, ce caută anume, și la cine și cu ce dreptate, și așa Consistorium, aflând adevărul să poată face cele cuviincioase.

2. 1051

Inclitul Maghistrat al Sibiiului, de datul 18 Noemvrie a.c., Nr. 3057, Prez: 5 dechemvr. a.c, Milostivul Decret Gubernialicesc din 20 Mai a.c., Nr. 3977, pentru stricarea mănăstirilor din Scaunul Săliștii, precum și arătarea Provizorului mai nainte din numitul sat, Mihail Rechert, precum el, pentru prisosirea de credință a norodului de acolo, fără de temerea primejdurii vieții nice decum a plini lăudata mai sus poruncă Gubernială lui încredințată nu poate, ci să să rânduiască spre acest sfârșit asistenție Milităricească, așijde-rea, relația Administrații până acum din zisul scaun al Săliștii, care cuprinde în sine pricinile din carii norodul acesta [a] face împlinire lăudatei porunci Gubernialcești, ce să întemeiază între-naltele rândueți să îndărămnicește, spre întoarcerea iară înapoi cu acea datornică recviziție le împărtășește ca Consistoriumul lăudata poruncă Gubernialicească cuviincioaselor sate din Scaunul Săliștii, prin preoții locului, de iznov să li-o pună înainte și de la adâncă lor neștiință și prisosirile de credință cele a (? nn) să aibă a le abate, precum și dinpreună a le arăta că în fieștecare căutare mai de folos le-ar fi ca Materialurile acestor Mănăstiri la altă lipsă, ce ar fi lângă biserica lor, sau care ar avea ei, să le întrebuițeze, decât să aștepte ca acestea cu asistenția cătănească să să strângă și Materialurile lor cu totul netrebnice să să facă, iară peste toate, ca să încunjure pedeapsa cea grea, care după arătarea ce s-ar

Andrei Șaguna și așezările mănăstirești: Șinca Veche

face la În. C. Gub., despre acestea pe cei îndărămnici doară ar cădea, iară despre cele în treaba aceasta săvârșite, mai încolo cere lăudatul Maghistrat a i să face înștiințare.

R. Întru asemănarea Datornicii aceștii reviziții, preoților de la Săliște, Sibiel, Vale și Cacova, carii au mestec la arătatele Mănăstiri, să să poruncească ca, dând înaintea parohienilor săi cele prin revizițe Maghistratualicească decoșerire, și urmarea cea slabă care din nevoirea lor spre stricarea ziselor mănăstiri spre dânșii ar veni, să-i plece la împlinirea celor de cătră lăudatul Maghistrat poruncite și despre săvârșirea poruncii aceștii Conzistorialicești, precum despre răspunsul poporenilor săi, pe acesta, pe Conzistorium, fără zăbavă să-l înștiințeze.

Abstract: Andrei Șaguna and Monastic Establishments. From the Decay of Monasteries and People's Excess of Faith (1799) to the Churches and Cells in Șinca Veche (1851). This paper tackles the possibility/necessity to initiate/revive an applied discussion about the relationship between Metropolitan Andrei Șaguna and the monastic world. Within this context, we invoke Șagunian documents but also documents dated in the 18th century, after the obliteration of the Romanian Orthodox monastic system in Transylvania, including the cannonading of monasteries, operation ordered by the Court in Vienna and coordinated by general Bukow. They refer to the Romanian opposition to this policy, especially in southern Transylvania, in Săliște, Sibiu County.

We also publish a description, dated 1851, of a monastic assembly in Țara Făgărașului, between the villages of Șinca Veche and Șinca Nouă, which was then deserted.

The documents published here belong to the collections of the Archive of the Metropolitan See of Transylvania, which will celebrate 160 years since its re-establishment in the autumn of 2009, the old one having been destroyed by Hungarian armies during the conquest of Sibiu, in March 1849.